

Vexiologie

Zpravodaj Vexilelegického klubu při OKD Praha 3,
obsahující edborná pojednání a informace o vlajkách

49

Jiří Janůš

PRASLOVANSKÉ A STAROCESKÉ VEXILOGICKÉ OBJEKTY

ČÁST III.

5. Kapitola: KOPÍ SV. VÁCLAVA S PRAPOREM SVATOVOJTEČSKÝM A JINÉ POSVÁTNÉ PRAPORY

"Tu Letar, král saský, byv sveden od Oty, knížete meravského, a nadmut velikou pýhou a lakotou po penězích, též zlebou a ničemnosti, táhl se svým vojskem proti Čechům a dorazil k hradu jménem Chlumec. Tam kníže Soběslav s pomocí Boží se svou družinou pobíl dne 18. úmora pět set jejich šlechticů, štítnoše v te nečítaje; mezi nimi padl řečený kníže Ota ... když na ste předáku českých i prebeštů a kaplánů hlídaly, stojíce dekela, kopí svatého Václava, mezi nimi jeden kaplan ctnostný, urezený, jménem Vít, jenž držel kopí řečeného světce, jak je zvykem, oděn jsa v bráni a přilbu jako Achilles, zvelal slze radosti na své:

"Druhevé a bratři, budte stáli, nebot nad hrotom posvátného kopí vidím svatého Václava, an, sedě na bílém koni a oděn bílým rouchem, bojuje za nás; i vy viste!" Oti pak užasli hleděli sem i tam, ale nic neviděli, protože ne všem, nýbrž jen hodným tehde bylo deptáno od Boha viděti ten zázrak. I truchlili, slzeli, z celého srdeče vzduchali k Bohu, oči a ruce vzpírali k nebi a tak dleuhu velali Kyrie eleison, až všemohoucí Bůh ze svého milosrdenství a svým svatým poslem Václavem, našim ochráncem, porazil nepřítels naše. Amen. Kníže Soběslav, jenž všechny přípravy k boji zařídil, poslal svého kaplana, té věci znalého, do vsi, která se nazývala Vrbčany; ten nalezl na stěně kostela praporec svatého Vejतečha biskupa, i byl zavěšen na kopí svatého Václava mučedníka v čas bitvy proti Sasům, kde Bůh je přemohl. Amen." (1)

Tak zní epilog jedného z mocenských bojů mezi členy přemyslovského rodu, boje dvou pretendentů o vládu v Čechách, knížete Šeběslava I. (1125-1140) s jeho bratrem Otmou II., údělným vévodou olomouckým. Slova tzv. Kanovníka vyšehradského, současnika a snad i přímého účastníka pohnutých událostí roku 1126, nás seznámují s našimi nejzajímavějšími vzniklegickými objekty předheraldické éry - s kopím sv. Václava a prapercem svatovojtěšským. Nezmíme si ovšem představovat, že 18. 2. 1126 bylo u Chlumce použito skutečných odznaků těchto světců, tj. kopí, jež bylo zbraní či odznakem knížete Václava, a praperce, který skutečně používal biskup Vejtěch! Ve skutečnosti byly eba symboly pouze pojmenovány podle relikvií světců, jak bylo pro 12. století typické a jak jsme viděli už dříve v případě "kopí Páně" (resp. "kopí sv. Mořice").

První z eba symbolů - kopí sv. Václava - sehrále asi významnou úlohu v současné etapě vývoje české státnosti, kdy osoba zemského patrona úinkovala jako subjekt státních práv českých.

Kanonizace přemyslovského knížete Václava, zavražděného bratrem Boleslavem roku 935, měla pů-vedně posilit především pozici mladé české církve, jejíž biskupství potřebovalo tak jako jiné evropské církevní instituce domácího světce - přímluvce na nebesích. Svatý Václav se proto stal patronem katedrálního kostela vedle cizího světce Vítta, jemuž byl kostel zasvěcen již dříve. Preteže příslušnost světce k pamujícímu rodu posilevala také přemyslovskou vládu, chepil se český vládnoucí rod kultu sv. Václava a vybudoval z něho brzy státní ideolegitii (2). Jméno světce se objevuje již na mincích Jaromírových, kde je však brzy přehlušeno výrazným ctěním Krista. Po celou první polovinu 11. století je pak Václav na mincích zobrazen v obvyklém smišákém portrétu světce. Ke změně dochází však za prvního českého krále Vratislava, kdy se svatý Václav objevuje náhle s kopím a prapercem, které jej charakterizují jako vládce a knížete. V plném majestátu, usazeného na stolci a držícího červenébile pruhované kopí s nažleutlým prapercem, nacházíme jej už v iniciále "D", uvádějící výnatek z evangelia, čtený v den zasvěcení sv. Václavu (na fol. 68) v tzv. Vratislavově Korunovačním evangeliáři z r. 1058 (3) (viz obrázek v příloze).

Nové výtvarné pojetí sv. Václava dokumentuje určitemu státoprávní náplň svatováclavského kultu už v době Vratislavové - Václav se stal zemským patronem, ale teprve od čtvrtiny 12. století, kdy je Václav na českých denárech zobrazen ve zbroji a s kopím a praporcem jako svými atributy pravidelně, vyniká plně jeho nová funkce. Sv. Václav se stává "večným panevníkem", vládneucím svému patrimoniu - české zemi - prostřednictvím přemyslovských knížat. Také zemský mír, jenž býval jedním z prostředků přemyslovské vlády, nemí už ve 12. stol. nářem panevníka, ale nářem sv. Václava. Nejstarší česká pečeť vévody Vladislava II., nese epis: + PAX . S. VACELAI . IN . MANV . DVCIS . VAJSLAV . Mír sv. Václava v ruce vévody Vladislava - a s touto devizou se pak setkáváme na všech českých pečetích až do doby Přemysla Otakara II. (4) Je přiznačná, že uvedené heale je depláno fiktivním portrétem světce sedícího na stolci a držícího symbol zemského míru - věnovanský praporec (viz obrázek v přileze). Svatý Václav tedy vystupuje v roli subjektu státních práv, která dosud ztělesňoval panovník sám. Podle D. Třeštíka je změna důsledkem procesu emancipace církve a především šlechty, formující se v třídě a oddělující teute skrytu formu panevníka od státu.

Do nastíněné státoprávně koncepce zapadá i nová panovnická insignie - kopí sv. Václava. Byl-li dříve český kníže praporečníkem Krista a měl-li zemi ve správě z jeho vůle, je nyní správcem, vazalem a také "praporečníkem" sv. Václava. Dvatozáklavské kopí, podobně jako svaté kopí v říši, poskytovalo tedy vládě českého knížete charisma a z toho důvodu bylo použito v boji s Otmou. Mělo symbolizovat Sebešlavevu vladarskou legitimitu a zároveň ochránit "zemí", tj. podle součebné terminologie české předáky, před vojskem německého krále.

Otzáka svatováclavského kopí, především jeho vzniku a významu, zaměstnává naši historiografii již odedávna a byla také různě interpretována. O. Bauer vidí ve sv. kopí Václavové královskou insignii Vratislavevu - kopí, jež český kníže vyrobil nad německým pretíkrálem Rudolfem u Flarchheimu. (5) Rozdílné označení obou insignií vykládá pozdějším nevým zasvěcením kopí sv. Václavu. Údajná analogie s kopím říšským, které bylo někdy označováno jako "kopí Páně", jindy jako "kopí sv. Merice" a které mělo být

podle Banaza růžovou svádne, je, jak ukázal D.Třeštík (6), nevhodná, přesnějším méně je v tomto případě možné o dvě různá zasvěcení. Říšské kopí bylo dvojí relikvií, nesoucí jak hřeb Páně, tak i hrst kopí sv. Mořice, a mohlo být prete nazýváno oběma jmény. Přesvěcení kopí, nesoucího světcevu relikvií, a to je dezajista i případ kopí sv. Václava, bylo presté nemečné.

Nemečný a tendenční je také názor W.Wegenera, který ve svatováclavském kopí vidí kopí lenní, udělené českému vévodovi z říše (7). Nemečná je tato myšlenka už proto, že svatováclavská insignie sloužila v bitvě u Chlumce v přesně opačné funkci, než pro jakou byl určen praporec lenní, tedy předtím německému králi.

Nejbliže ke správnému řešení je D.Třeštík, který hledá pro svatováclavské kopí analogie v zahraničních praporech svatých, avšak vyhýbá se faktu, že u Chlumce šlo v případě kopí o samostatnou relikvií. Podle něho "Rudelfovo kopí, které mohl Vratislav darevat kostelu sv. Václava, se mohlo - opatřené praporem - stát praporem sv. Václava, tj. praporem kostela sv. Václava".(8) Je to ovšem podle mého názoru dedukce, kterou krenikářova zpráva nepotvrzuje. Vždyť přivázáním praporce sv. Vojtěcha nestal se také ze svatováclavského kopí praporec svatevojtěšský, naopak, krenikář důsledně rozlišuje dvě relikvie a heverí o kopí sv. Václava a nikoli o praperu sv. Václava. Ačkoliv je pravda, že nějaký praporec (a nejspíše tedy svatováclavský) byl asi na svatováclavské kopí vásán už před bitvou u Chlumce, když je tak kopí zobrazováno na našich mincích, v bitvě samé bylo jako svatováclavské označene kopí s am statt n é.

Pekud jde o kopí Rudelfovo, z jehož držení vyplýval určitý nárek na královskou korunu a na téměř rovnocenné postavení s osobou římského krále (alespoň pokud jde o jeho postavení hieratické - viz předešléjící kapitolu), bylo nejspíše - i když svědecví písemných pramenů k tomu postrádáme - německým králem někdy po smrti Vratislavově českým vévodům spolu s královským titulem zase odňata, jak se stalo už polskému Měškovi v roce 1033 (9). Stejně jako v Polsku, i u nás bylo asi kopí darované a zase odňaté říši nahrazeno podobným kopím domácím (10). Ztrátu důležité insignie kompenzovala nejspíše česká knížata kopím

Sv. Václav z korunovačního evangeliáře
krále Vratislava II.,
tzv. Kodex vyšehradský (fol. 68) (1085)

Denár Břetislava II.
(1092-1100) F-X-18, av.

Scéna obléení z denáru Vladislava I.
(1109-1125) F-XV-3, rev.

neseucím relikvii sv. Václava, z jehož vůle nyní vládla a jehož praporečníky se takto cítila.

Z řečeného vyplývá, že za krále Vratislava svateváclavské kopí asi dosud neexistovalo, a pokud je sv. Václav ve Vratislavově evangeliáři zobrazen s kopím a praporem, jde o symbolické vyjádření jeho knížecí hednosti (11) a zároveň jde o první náznak nově se redící koncepce české státní ideologie, opírající se o domácího světce.

Nebylo-li svateváclavské kopí vytvořeno Vratislavem, kde tedy hledat jeho počátky? Není snad zobrazeno v ruce Břetislava II. (1092-1100) na zajímavém denáru typu F-X-18 se stejícím knížetem držícím v pravici kopí a v levici praporce? (12) (viz obrázek v přileze). Zdvojení insignií by mohlo skutečně naznačovat, že kromě praperce, jehož prestřednictvím byl Břetislav říšským knížetem, existovalo v Čechách ještě kopí, jímž držel vládu od mecenství nebeských. Pokud se taková symbolika ve jmenevaném denáru skutečně skrývá, jde ale nejspíše ještě o kopí Rudolfova, které bylo někdy na pečátku 12. století českým vévodům zase ednato. Zdálo by se na první pohled, že se tak stalo právě za vlády Břetislava II., když v r. 1100 praví kníže před svou smrtí slívy krenikáře Kasmu: "Měmu synačkovi dejte leveckou trubku mou a kopí; ostatní, co Bůh ve své moci ulezil, není v mé moci, abych mu dal" (13), a když víme, že darováním tohoto kopí nepředával véveda synovi vládu nad Čechami, jak by vyplynulo z darevaní kopí někdy Rudolfova, preteže to jednak odporuje samotné formulaci o tom, co není v moci Břetislavově, aby předal svému synu (myšlena je vláda), a preteže vrchní panství nad Čechami pejistil Břetislav pro případ své smrti již minulého roku svému bratru, vypresiv si na císaři, "aby dal ... bratru Berřivejevi p r a p e r e c a aby označil všem Čechům, kteří s ním přišli, že po jeho smrti má být poszvázen na stolec bratr Berřivej" (14). Kopí darevané mladičkému Břetislavovu synu tedy skutečně neobsahovalo žádný právní aspekt; bylo nejspíše esební nebo leveckou zbraní knížete; z toho ale ještě nemůžeme vyvozovat, že v Čechách v té době neexistovalo žádné kopí tohoto významu. Přesto se domnívám, že v první polovině 12. století skutečně nebylo v Čechách žádné kopí se státoprávním významem. Zdá se, že pro te svědčí i klenografická náplň současných českých mincí, jejichž motivy v prvním deseti-

letí 12. století zcela pestrádají doklady vexileologického materiálu (at už kopí nebo praporce), což je zvláštní vzhledem k rozšíření vexileologických motivů v době předcházející i bezprostředně následující.

Denáry vévody Berřiveje II. v době jeho první vlády (1100-1107) a četné typy denárů knížete Svatopluka (1107-1109) nezobrazují ani praporec, ani vévedské kopí (15). Jediný denár, jehož ražba spadá podle chronologie P. Rademěřského do doby první vlády Berřiveje II., představuje panovníka s kopím v pravici (typ F-XI-3), ale v tomto případě může jít velmi dobré již o jeden z prvních typů Berřivejových denárů z doby jeho druhé vlády (1118-1120), protože lícni strana denáru je ikonograficky příbuzná s prvním typem raženým v této době (F-XI-7).

Ani nejstarší skupina denárů z prvního vládnutí kniebla Vladislava I. (1109-1119) nezobrazuje dříve hojně vexileologické motivy. Teprve mladší skupina mincí (typ F-XV-23 a F-XV-20) předznamenává pozdější behaté rozvinutí motivu panovníkova peprsi s kopím zdobeným genfancem. Vůbec poprvé je za Vladislava I. s kopím zobrazen samotný svatý Václav (16). Na reversu denáru F-XV-17 je te kniha, na reversu denáru F-XV-18 (kde je na kopí přivázán i praporec) eblílný klás, které ve shodě se svatováclavskými legendami bezpečně charakterizují českého národního světce - svatého Václava.

Všechny denáry z doby druhé vlády Berřiveje II. (typy F-XI-7,5,8,4,6) už epakují a rozvíjejí motiv panovníka s kopím a prapercem. Po novém sehnání Berřiveje z trůnu roku 1120 objevuje se pak na denárech Vladislava I. (v době jeho druhé vlády v letech 1120-1125) plně rozvinutý politický obsah svatováclavské ideologie s náznaky myšlenky vévedova vazalství a praporečnické sv. Václavu. Denáry typu F-XV-10, 11 (viz obrázek v příloze) zobrazují scénu symbolického předání vlády, při kterém figuruje jako lenní pán sv. Václav. Rytíř ve zbroji, tedy ikonografický typ charakteristický v bezprostředně následující době pro světce Václava, předává kopí s praporkem menší postavě před sebe - knížeti Vladislavevi (17). Denár F-XV-26, ražený těsně před rokem 1125 a tedy ne příliš vzdálený událostem chlumeckým (18), má na lícni panovníka s praporem v levici a vpravo od něho muže s pezdviženou pravicí. Protože stejná gesta má i postava

na rubu, podle episu sv. Václav, nebude žehnající postava na aversu mince také nikým jiným než právě sv. Václavem, žehnajícím vládce Vladislavevě, vyjádřené kopím s prapercem.

Neebyčejně zajímavý denár typu F-XV-23 dokumentuje nimořádný význam kopí dleuhýma, preužky zdebořeným prapercem, na který pravěk ukazuje véveda sedící na svém trůně. Je to právě vévedové gesto, které nejvýmluvněji svědčí o významu insignie, kterou drží kníže ve své levici (viz obrázek v přileze).

Vedle řady dalších denáru zobrazujících vévedu s genfancem vyniká ještě typ F-XV-27 s trůnícím panevníkem s dleuhescípým prapercem, k němuž v aderujícím gestu pozdvihuje ruku druhá osoba, nejspíše právě sv. Václav.

Na uvedené ražby bezprestředně navazuje ikonografie minci vévody Seběslava, o němž už bezpečně víme, že kopí sv. Václava používal. Scénu investitury zachycuje typ F-XVI-19: muž v drátěné košili a přilbeu na hlavě drží v pravici prapotec (tj. sv. Václav), muž vlevo v knížecím klebocku je opřen o štit (viz obrázek v přileze). Semanticky i typ F-XVI-24, kde k eblínevnání přistupuje anděl, čímž je nejjasněji vyjádřena myšlenka vlivu mocnosti nebeských při intronizaci Seběslavově a vylučuje to zároveň, že je zde snad zobrazeno eblémění císařem, případně eblémění některého ze Seběslavevých údělníků.

Také s myšlenkou "Božího soudu", jak byla chápána bitva u Chlumce, která rezhedla o "lepším právu" Seběslavově, korespondují podle mého názeru některé vévedovy denáry. Na reversu typu F-XVII-2 nalézáme prezentace postavy sedící na trůně, kterou je podle episu sv. Václav. Světec má pozdvižené paže, volí mezi Seběslavem a Otu II., kteří jsou jako malé postavičky zobrazeny po stranách knížecího stolce. Revers mince znázorňuje výsledek velby - vévedu Seběslava s prapercem a štítem, umístěného do neobvyklého eválmého orámování. Myšlenku rozvíjí důsledněji denár F-XVI-25 se sv. Václavem epatovaným prapercem a štítem mezi dvěma ozbrejenými postavičkami, které praperky charakterizují jako vévedy (viz obrázek v přileze). Líc zebrazuje pět ozbrejenců s kopími a meči, tedy patrně vojsko, jehež prestřednictvím se rezhedl Boží soudu.

Výsledkem rozboru ikonografických motivů českých mincí první čtvrtiny 12. století je závěr, že výrazný politický obsah mabil kult sv. Václava koncem prvního vládního období knížete Vladislava I., přičemž některé monenty naznačují, že se za jeho vlády objevila asi také nová česká insignie - kopí a prapor sv. Václava (viz denár J-XV-25), jehež držním se vévoda stával "leníkem" zemského patrona.

Vznik přemyslovského vládního symbolu v této době stane se pochepitelným, vezmeme-li v petaž pehnuté události let 1105-1116. Na přemyslovský trůn si činili nárok hned čtyři pretendenti: Bořivoj II., Svatopluk (Olomoucký), Ota II. a konečně i vévoda Vladislav I., kterí se také při vládě rychle vystřídali. Knížata se nerozpakovala zatahovat do svých plánů římského krále, u jehož dvora žebrenila o udělení českého léna, nabízejíce neobvykle vysoké výkupné. Autorita českého státu nebyvale poklesla, národ trpěl ustavičnými válkami, šlechta byla postavena před dilemum, kterého ze samozvaných panovníků pedperevat, protože zvolení nesprávné strany bylo provázeno krutými represemi. V r. 1108 deplatal na takový "omyl" celý rod Vršeců, knížetem Svatoplukem vyvražděný.

Z anarchie rezvracející český raně feudální stát bylo jistě hledáno východisko. Přední místo hrála přitom asi pražská kapitula v čele s biskupem Heřmanem, jehož zájem na uklidnění poměru ve státě je evidentní, - protože byl sám jedním z mnoha pestižených. V r. 1107 se z nejistoty uchýlil dobrevolně do emigrace, po svém návratu téhož roku byl jedním z těch, kteří měli uhradit 10 tisíc hřiven slibených Svatoplukem římskému králi, v r. 1109 je Bořivojem dekorován, protože se přičinil o volbu Vladislava I. (19)

Nebylo by tedy nic divného na tom, kdybychem v pezadí velkého přemyslovského smíření v r. 1116, kdy byl vládneucím nědem uznán za vévodu Vladislav I., spatřovali díle pražské kapituly s biskupem Heřmanem zvláště a kdybychem někam de této doby polezili také vznik přemyslovského vládního symbolu - kopí sv. Václava, jehež sepětí s pražskou kapitulou naznačuje už ta skelnest, že bylo uloženo při jejím kostele sv. Vítá. V inventáři svatevítského chrámu pražského z r. 1354 se totiž uvádí mj. také "vagina aureas lanceas b. Wenclai" - zlaté peuzdro svateváclavského kopí - a "crux

parva aurea, quae fuit super vagina lanceae", tj. malý zlatý křížek, který byl nad peuzdrem kepí (20) - poslední pozůstatky kdysi důležité insignie. Také při pepisu bitvy u Kressenbrunau v r. 1260, kdy byl nesen praperec sv. Václava (viz dále), jsou zázraky, které se udaly kolem praporce a jeho železného hretu, líčeny po úspěšném boji pražskému biskupu a celé kapitule, tedy zřejmě ochránecům těchto posvátných relikvií.

Vzniklo-li tedy skutečné přemyslovské paládium v době první vlády Vladislava I., pak za knížete Šeběslava pomáhalo už svému držiteli v boji s jiným uchazečem o trůn a hrálo důležitou psycholegickou úlohu v "Božím soudu", jakým byla pro současníky bitva u Chlumce.

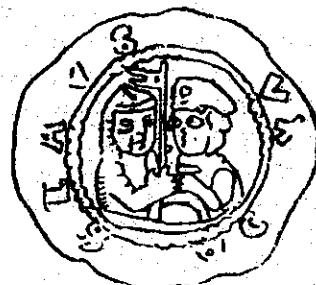
x x x

V politice státní suverenity, vyjádřené u nás kultem zemského patrona a symbolizované jeho insignií, v politice stavící proti ideologicí křesťanského universalismu ideologie vlády "věčného vladaře", nebyl stát český ve 12. stol. pochepitelně esamcen. Projevy feudálně nacionálního partikularismu, prevázené a zřejmě i vyvolané antagonistismem církve a šlechty, se objevují v celé Evropě a jsou prevázány podobnými formálními projevy jako u nás.

V Kastilském království se stal oficiálním zemským patronem apoštola Jakub, jehož leníkem a praporečníkem se r. 1158 nazývá král Fernande II. Prapor sv. Jakuba jako nejdůležitější insignie království mohl dekence zastupovat krále v jeho nepřítomnosti (21). V Benátkách přijímá prapor sv. Marka, patrona a jediného "skutečného vlastníka" města u světceva oltáře jako prapořečník a zástupce apostolského benátského dčeře (22). Přijetí praporce ze světceva oltáře lze chápát jako symbolické naznačení "osobního" odevzdání "léna" do správy světceva světského zástupece. Tak pestroval za událostí blízkých těm, které předcházely bitvě u Chlumce, i francouzský král Ludvík VI., když mu r. 1124 hrozil boj s německým králem Jindřichem VII. V klášteře St. Denis dal na oltář vyzdvihneout relikvie sv. Dionysia, zemského patrona Francie, a od tudy převzal pak "světcev" prapor, hlavní královský a válečný francouzský odznak, s nímž nad německým králem také zvítězil (23).

Denár Vladislava I.
F-XV-25, av.

Scéna oblénění zemským patronem
z denáru Soběslava I.
(1125-1140) F-XVI-19, av.

Scéna volby zemského patrona
mezi knížeté Otou a Soběslavem
z denáru Soběslava I. F-XVI-25

Pedebně jako u nás byl i polský véveda považován za leníka zemského patrana - sv. Vojtěcha - jak dokazují polské mince, námětově příbuzné českým denáru; Vojtěch na nich investuje polská knížata (24).

Pekud ve většině uvedených případů vystupuje jako symbol světceva léna praporec, je jím v Norsku a asi i v Polsku pedebně jako v Čechách světcevo kopí. Na severu je to kopí sv. Olafa (25), u nás kopí svatováclavské.

Kopí sv. Václava, nejdůležitější insignie českého vévodství počátku 12. století, nám dobré říká téměř anologiemi do kontextu nové celeevropské státoprávní ideologie. Kam ale zařadit praper sv. Vojtěcha, vyzvednutý knížecím kaplanem z kostela ve Vrbčanech, který, zavěšen na kopí sv. Václava, sehrál jistě podle souvěrkého nazírání nezamebatelnou reli ve vítězné bitvě u Chlumce?

K objasnění této relikie si musíme nejdříve vysvětlit ochrannou úlohu pesvátných praporů v raně středověkém vojenství. Viděli jsme už, že starý vexileid, "chránici" působením pehaaských bohů a jejich atributů redové vojsky, nahradilo křesťanství obdobními edznaky své víry. Hovězí jsme o plastickém křesťanském hlavním válečném edznamku užívaném především v dobách, kdy pěchota hrála ještě v bitvě rozhodující úlohu. Ale také vojsko jezdce, které v 11. století vytlačilo pěchetu na samý okraj vojenského významu, žádalo pro sebe nadpřirozené ochrany, které se mu dostávalo právě pesvátnými prapory. Takové prapory byly přechevávány, podebně jako edznaky pohanské, ve střediscích kultu, v hradních kaplích, kostelech a chrámech. V této souvislosti bude zajímavé připomenout, že "plášt sv. Martina", relikie užívaná jako bojevý praper Franků, dala dekence jednomu z typů církevních stánků své jméno. Latinský výraz "capella" značící pláštík, se přenesl i na schránku jej uchevávající - na kapli (26). Viděli jsme už, že také kopí sv. Václava bylo umístěno při kostele svatevítském.

Ochranný účinek pesvátných praporů byl zajištěn rozličným způsobem: především tím, že praper přišel do styku s hrebecm nebo relikvii svatého, což odpovídá umístění kerouhví v blízkosti světceva oltáře. Jiný mezný způsob, kdy praper sám byl relikví, dokumentuje příklad pláště sv. Martina nebo velkého praporu, uvedeného r. 1387 v rubrice "de vexillis" inventárem svatevítským. Tento praper

měl být podle tradice zhotoven samotnou sv. Ludmilou, bá-
ben knížete Václava (27), ale pokud lze jej vůbec spojovat
s nějakou Ludmilou, pak spíše se sestrou knížete Bretisla-
va II., která prý dala o kostel sv. Vítka i jinak; dala
např. postavit při kostele kapličku sv. Tomáše.

Jiným způsobem, jímž se prapor stával posvátným objek-
tem, bylo připevnění částečky svatcevy relikvie, což jsme
viděli již v případě svatých keprí a což nalézáme i v pří-
padě jednoho praporu, dochovaného ve svatevitském pokladu.
Červená látka s přisítným bílým křížem je sice mladšího pů-
vodu, ale malý 25,5 cm vysoký a 19,5 cm široký látkový
křížek, našitý na střed praporu, pochází nejspíše ze 13. stol.,
pokud není ještě starší. K němu je přichyceno železné
kroužkové pletivo - pravděpodobně část svatcevy železné
kešile. Na reversu praporce je našit 19,3 cm vysoký a 6,5
cm široký kříž z hrubšího zažleutlého plátna s přisítným
křížem červeným, zdobeným na okrajích perlami. I tento díl
bude třeba považovat za svatcevu relikvii. Prapor je při-
pomínán svatevitským inventárem z r. 1355, kde je označen
za "prapor sv. Jiří, barvy bílé a červené, zdobený perla-
mi, darevaný kostelu svrchu řečeným panem císařem (Karlem
IV.)" (28). Nemusí být nutně české provenience, preteže cí-
sař ve svém sběratelském nadšení obdaroval české církevní
instituce relikvie pocházejícími z celé Evropy, ale užíval
ale dobré jaké ilustrace jedná z meñnosti, jimiž prapory
nabývaly své posvátnosti. Podebného účinku se decilevale
často i zasvěcením praporu, jak jsme shledali na zahranič-
ních příkladech a jak se o tom devídáme i z kodexu Bamber-
ské státní knihovny (29) z 11. stol. a jak ho má konečně
i český kerunační řád Karla IV. (30).

Pesvátné prapory nemusely mít prete nutně nějakou kon-
krétní podobu, nemusely nést žádný symbol ani zařazení,
hlavně když splňovaly některou z výše nastíněných podmínek.
Nebývají prete zdobeny ani souvěkých vyebrazeních.
Prapor sv. Jiří, který nese svatce na žerdi zakončené kří-
žem na pečeti pražského kostela sv. Jiří z druhé poloviny
12. století, je tehe svědecktivm.

Časte nosily ale pesvátné prapory výšivku nebo malbu
příslušného svatého. Německá písni o Relandovi mluví např.
o praporu Karla Velikého s obrazy Krista a sv. Petra, ve
Španělsku se dochoval prapor, nalezející podle tradice

biskupovi z Urgel a zebrasující rovněž Krista a symboly evangelistů; v Německu má zase prapor sv. Kiliána portrét světce dřícího berlu a meč. Svědectví máme také z Čech, kde Mikuláš z Lucemburku věneval za krále Jana pražskému kostelu tři kroužky s obrazy svatého Václava, Vojtěcha a Václava (31). Vedle těchto obrazů vystupoval jako posvátné znázornění na praporech ještě kříž Kristův, jak jsme o něm heverili v minulé kapitole, a k němu v heraldické době přistoupily různé symboly spojované s nejpoužívanějšími souvěkými světci (většinou zemskými patrony), např. kříže sv. Jiří a sv. Ondřeje, erlice svateváclavská apod.

Pospátné prapory nesly do boje původně asi jednotlivé oddíly sebrané z obvodů spravovaných z knížecích hradů. Ostatně je známo, že obvod kostela umístěného na knížecím hradě se shodoval s krajem, v němž vykonával svou pravomoc hradský správce (kastelán, purkrabí), který byl v době války "vyšším velitelem války". Prapor svatého, jemuž byl zasvěcen ten který hradní kostel, ochraňoval v boji lid své církevní provincie. (Později sehrály tutéž roli prapory přechovávané kláštery.)

Z listiny vystavené francouzským králem Ludvíkem VI. r. 1124 klášteru St. Denis se dezdídáme, že před samotným králem bývala praporce sv. Dienysia hrabata z Vexinu. Držením hrabství Vexin zdůvodňuje proto Ludvík své práve na nosení světceva praporce. U nás byl svateváclavský prapor nosíván v hlavním voji pražském, jak v případě bitvy Přemysla Otakara II. u Kressenbrunnu r. 1260 připomíná tzv. Druhé pekračování Kresmeče (32).

Kostelům se dostávaly prapory jednak jako válečných trefejí, jednak různými světskými dary. Kněžna Žofie, chot vévody Oty II., zabitého v bitvě u Chlumce, darevala např. klášteru zwiefalenskému mesi jinými předměty i jednu takovou kroužku (33).

Pospátné prapory propůjčovali církevní představení od 11. století i světským pánum, kteří se vymnili z krajské historie a do boje nastupovali s vlastními oddíly. Ti jich používali i při soukromých válečných podnicích (34).

Pospátné prapory nahradily také plastické válečné odznaky hlavní a převzaly jejich funkci ochránců celého vojska panovníkova. Vladar je nechával zavěsit na své posvátné kopí, svěřil vynikajícímu bojevníku z řad šlechty

nebo duchovenstva a opatřil početným ochranným oddílem, protože pod hlavní koreuhve opravňoval bojevníky k ústupu z bojiště. Císař Jindřich III. použil v boji s uherským králem jako hlavního praporu koreuhve sv. Petra, kterou k tomu účelu získal od samotného papeže (35); anglický král Aethelstan (924-940) získal zase od Huga Francouzského k podobným účelům prapor sv. Mořice aped. U nás nacházíme náříku na takový hlavní posvátný prapor asi už v Kosmově líčení událostí r. 1109 (36). Vladislavevo vojsko, které se před Prahou utkalo s Berivojovým spojencem Václavem, synem Berivojeva švagra Viprechta, použilo podle mého nědu jáko hlavního praporu koreuhve zasvěcené Panně Marii, preteče Kosmas uvádí: "... i rezvinuli praporce a velali Panu Marii sebě na pomoc." Kosmův dodatek "a velali Panu Marii sebě na pomoc", následující bezprostředně po popisu rezvinutí praporce, lze snad vztáhnout přímo na praporce. Obliba Panny Marie Vladislavem je dokumentována vybudováním kostela Panny Marie v Kladruzech, takže sleva Kosmova e ochranné vojska Bohemicou nemusí být nutně prázdnou stylistickou frází. Skutečnost, že světec poskytoval symbolicky vojaku svou pomoc právě prostřednictvím jemu zasvěceného praporu, netřeba dále zdůrazňovat.

Když se v r. 1126 schylovalo k bitvě mezi Otcem II., českým vévodou z vůle německého krále, a Soběslavem I., zvoleným domácími předáky a tím i z vůle světce Václava, jehož "čeleď" (slovny Kanovníka vyšehradského) Češi byli, nechal Soběslav na svateváclavské kopí zavésit praporce svatého Vejtěcha, tedy světce, jenž byl spolu se sv. Václavem druhým domácím patronem (37). Vedle obvyklých důvodů, tj. pro zabezpečení ochrany vojska, byl to ed Soběslava také mistrovský politický tah, když své vojsko "svěřil" obéma zemským patrem. Zareven tak tetiž vyjádřil, že nejde o obvyklé soukromé vojenské zájmy knížete, ale o vše celého "národa" (tj. šlechty) a o jeho práva.

O samotném praporce sv. Vejtěcha nevíme nic více, než co prezrazuje Kanovník vyšehradský. Skutečnost, že byl před bitvou přivezen z Brbců, nasvědčuje však tomu, že musele jít o známou a váženou relikvii. Kníže Soběslav mohl snadno nechat sv. Vejtěchu zasvětit u jeho hrobu v pražské katedrále jakýkoli válečný prapor; přesto tak neučinil, naopak, poslal svého kaplana do vzdálené vísny v kraji kevřimském,

tj. do míst, která podle Debnera příslušela kdysi slavníkovskému ředu, z něhož světec pocházel. Významu relikvie odpovídá neobvykle mohutné opevaení vrbčanského kostela s vysokým náspem, ochranou věží a širokým příkopem a padacím mostem (38). Tam, chráněn hradební, visel na stěně kostela zmíněný praporce, který podle Palackého pocházel snad skutečně od některého z knížat slavníkovských (39), možně pravděpodobněji nešel však nějakou významnou světcevu relikvií, byl zhotoven z části jeho růska nebo byl světcem kostelu věnován.

Konkrétní pedebu praporce sv. Václava a pedebu praporce sv. Vejtěcha, která však, jak jsme si už řekli, nebyla ani rozhodující, se nám už asi nikdy zjistit nepodaří. Přesto bych rád upozornil na několik zajímavých skutečností. Z doby Soběslaveva nástupce Vladislava II. (1140-1172) se, jak už řečeno, dochovala nejstarší známá česká pečeť. Zebrazuje sv. Václava na stolci, se štítem a praporcem v rukou. Trejciplý genfanen zavěšený na kepí je zdoben šikmým mřeževáním (40). Se stejným genfanenem, zdobeným stále šikmou mříží, se objevuje "svatováclavská" strana dvojitých pečetí českých knížat až do konce 12. století (41) (viz obrázek v přileze, kde je jedna z pečetí Vladislavových). Dá se proto předpokládat, že podobný motiv nesla i pečeť vévody Soběslava I., sice nedochovaná, ale desvědčená listineu z r. 1130.

Setkáváme se tedy na Vladislavově pečeti se svatevojtěšským nebo svateváclavským praporem skutečné pedeby? Znalest způsobu práce souvěkých umělců a uměleckých remeslníků nás vede bohužel k odpovědi záporné. Šikmé mřeževání jako dekorativní motiv tkaniny se objevuje ve středověkých ikonografických pramenech zcela běžně, navazujíce na motivy byzantské, přičemž nechybí ani příklady podobně zdobeného praporu: setkali jsme se s ním už v rukopise svatevítské Apokalypsy, mají jej postavy přemyslovských knížat na fresce ve znojemské rotundě z r. 1134, svatý panovník v Knize perikop z Paseova z poloviny 12. stol. i vojsko na iluminaci z Hortus Deliciarum abatyše Herad z Landsperka (42). Nikde neví však mřeževání praporce tak akcentované, provedené s takovou pečlivostí, jaké na pečetích českých knížat. Vyobrazení sv. Václava s mřeževaným praporem na pečetích není také jediným takovým zobrazením. Přestože plecha

drobných českých denáru nedovolevala příliš detailní výzdobu a přestože k charakteristickému zpodobení českého světce počáteval jednoduše provedený praporec setkáváme se na jednom Vladislavevém denáru (43) se sv. Václavem držícím genfancem viditelně zdobený mřížkou (viz obrázek v příloze). Velmi pozdní, přesto neobyčejně pozoruhodné, je vyobrazení českého světce na sverniku wawelské katedrály. Okolo r. 1346, v době, kdy byl u nás sv. Václav zebrázen zásadně se štítem a praporem nesoucím orlici, objevuje se v Polsku jeho portrét s genfancem šikme mřežovaným a štítem nesoucím orlici (44) (viz obrázek v příloze). Zdánlivá reminiscence dá se ovšem vysvětlit kepírováním vzoru starých českých pečetí, čemuž se zdá poněkud nasvědčovat i světceva pozice vasedě. Mříži jsou ostatně zdobeny také prapory na jiných českých pečetích (nejen na straně "svateváclavské"), např. na aversní straně pečeti knížete Jindřicha z r. 1188, zebráující stojícího vévodu s praporem jako atributem hednosti (viz obrázek v příloze), přičemž podobný prapor má tradičně i sv. Václav na rubu. Také genfanec na jezdecké pečeti moravského markrabí Vladislava Jindřicha z r. 1222 je zdoben podobně tímto motivem (viz obrázek v příloze) (45).

Jen v jednom prameny ovšem nepotvrzeném případě mohl by zde být zebrázen reálný prapor sv. Václava, a te tehdy, jestliže by platilo, že sv. Václavu byl vždy zasvěcen nebo "věnován" prapor, jenž dostal český vévoda z říše od císaře a který by potom zase od Václava "přijal" a nosil na svateváclavském kepi. Byl by tak nejen konfirmován císařem, ale i "obléněn" zemským světcem, takže akt božské investitura zebrázený českými mincemi by měl reálný podklad. Budeme mít ještě příležitost se dozvědět, že právě s mříží byl zebrázen prapor, jímž čeští vévodevé "obdrželi" z říše ve druhé polovině 12. stol. královské pravomoci (impérium). Celá kombinace je sice zcela vykonstruována a nemá opery v seudebých pramenech, ale není tak nepravděpodobná, když si uvědomíme, že podebně byly činěny i s jinými atributy vládní moci, např. s medvídi, korunami (u nás věnoval např. královskou korunu sv. Václavu Karel IV.) a konečně i s prapery, jak jsme shledali ve Francii r. 1124. V této souvislosti je neobyčejně zajímavé, že na pečeti Přemysla Otakara I. z r. 1226 je náhle sv. Václav zebrázen s genfancem nesoucím znamení kříže (46), protože právě z této doby, z konce 12. stol.

Sv. Václav s praporcem
na denáru Vladislava II.
(1140-1189)

Sv. Václav jako věčný vévoda
české země na pečeti Vladislava II.
(IV. typ z r. 1169)

Sv. Václav ze svorníku
ve wawelské katedrále
(okolo r. 1346)

a prvních desetiletí 13. století máme svědectví, že křížem byl deplňován původně jednobarevný červený "imperiální" lenní praper. Ostatně sám Přemysl je s ním zobrazen na pečeti z r. 1193. (Kde je evšem sv. Václav tradičně s praperem mřežovaným.)

Stejně by snad mohlo být vysvětleno i to, proč se později stala praperem sv. Václava krouhev se znamením erlice. Avšak otázku lenních praperů se budeme blíže zabývat v příští kapitole.

Přestože nemáme jistoty, zda praper sv. Václava býval původně zdoben dekerem kosořísky, látky podobného vzorevaní se skutečně do střední Evropy z Byzance a arabského prostředí dovážely a byly využívány především tam, kde měly reprezentovat panevníka. Bývaly většinou červené (růžové odstíny) se zlatým dekerem (mřížkou) a na iluminacích je nacházíme jako královské baldachýny, potahy trůnu a skvostné oděvy. Ve svatevítaském chrámovém pokladu se dechovaly mešní reuše - kasule, zhotevené podle tradice (podle starobylých inventářů) z pláště sv. Václava. Hedvábní tehete reuše je růžové a dekerem zlaté mřížky přecházející ve velké zlaté květy. Stejný deker, ač zelený na látce hnědežluté, má i tzv. mitra sv. Vejtecha z téhož pokladu (47). Neudivilo by nás proto, kdyby souvěká výobrazení praperů vycházela z konkrétní zkušenosti a zobrazena praporce tkaniny, které pro svou drahotnost byly skutečně často používány. Pak by mohl takto zdobený praper stát i kresografičním typem vyjadřujícím hodnost zobrazeného panevníka a dostat se i na svateváclavskou stranu českých knížecích pečetí, kde nemusí představovat konkrétní praper sv. Václava, ale atribut knížecí hodnosti věčného českého panevníka.

V polovině 13. století mizí sv. Václav z panevnických pečetí, aby se objevil na pečeti zemského soudu, kde, zobrazen se štítem s erlicí a praperem nesoucím znamení hvězdy, dosvědčuje, že svateváclavskému kultu se zmocnila šlechta, která byla ve 13. století již zkonstituovaná ve stav a využívala myšlenky světcovy nadřazenosti nad panevníkem ke svým patrickárním cílům (viz obrázek v příloze). Český stát, považovaný po století za patrimonium přemyslovského rodu, se změnil ve 12. století - století přemyslovských rodových bojů, v "zemí svateváclavskou". Na štítu a krouhvi zemského patrona se objevuje od té doby natrvalo "zemský"

znak orlice (tzv. svateváclavské), vystupující později vedle
a proti významnému reprezentativnímu znaku panovníka,
znaku dvojčasného lva.

x x x

Kapitulu věnovanou nejjednou vějím českým vojilegickým objektům předheraldické doby usavřene tak, jak jsme ji začali - citací sevěké kreniky. Líčení bitvy Přemysla Otakara II. s Uhrů u Kressenbrunnu r. 1260 v pedáni tsv. Druhého pokračování Keaneova dokumentuje trvající význam svateváclavského kultu a vojenského použití "světce" praporu. Znaka e orlu v souvislosti s praporem sv. Václava a zároveň světce do bitvy naznačuje zároveň nejmenší alegerické spojení zemského symbolu se zemským patronem.

"A tak v neděli, v oktávě svatých apoštolů Petra a Pavla, četné vojsko věřících... objevilo se před nepřáteli a často řečený pán království českého shližel pod praporem nejslavnějšího mučedníka Václava se svými bojovníky s výše jedné hory strmé, nahore však rovné, na tábor nepřátelský... mnozí vypravují, že prý několik mužů, kteří byli po stavění za stráž vojska vzadu, vidělo na počátku bitvy jahodnou ptáka, podobného v obrysech orlu, ale barvy nad svých bělojší, se zlatou hlavou a krkem, jak nerozlučně sledoval praporec svatého Václava, kdysi kníže, vždy však patrona českého, slavného mučedníka. A zdálo se jím, jako by stále rostl, až pokryl celé vojsko křesťanské, táhnoucí do bitvy, svým tělem a perutemi. A téhož dne rytíř Jan, syn Svojslaví, muž urozený, zbožný a naprostoto hodnoučký, leče nemocen ve svém domě, kelem třetí hodiny viděl u výtržnosti sebe, jak stojí na bojišti se svým vojskem. Pozoroval, že je malé a nesperádané, ale zároveň uviděl slavné patrony české, ani kráčejí na jedno světlé pole v tomto pořadí: napřed spatřil kráčet svatého Václava, odčného v brnění se svou přilbou na hlavě, jak nese svůj meč v pochvě, ozdobený zlatem a drahými kameny, v levém podpaždí a v pravici před sebou vlastní praporec. Hned za ním šel svatý Vojtěch... Dále viděl svatého Prokopa... naposledy už řel pět bratrů mučedníků... Vtom uslyšel týž rytíř, že svatý Václav jasným hlasem praví žehným druhům své slávy: 'Milé je naše vojsko, spějme hned před tvář Boží!' Po těch

slovesch rozvinul svíj praporec proti nepřátelům a ti byli
hned spatřeni, jak všude se dávají na útek ... Také Jarč,
purkrabí pražský, muž hodnoveráý, prohlásil hlasitě v
kapitule pražské před biskupem pražským, proboštěm, děkanem
a kanovníky, že jeho vojsko, v jehož středu byl nesen
praporec svatého Václava mučedníka, neutrpělo žádné škody
ani ztráty na lidech ani na koních, nýbrž kamskoli se obrá-
tilo, nepřátelé se obraceli od jejich tváře na útek. Také
železný hrot kopí toho, na němž visel praporec řečeného
mučedníka, spatřili mnozí, jak se třpytí jako přejasný
paprsek slunceňi." (48)

POZNÁMKY

- (1) Letopis tzv. Kanovníka vyšehradského k r. 1126. In:
Pokračovatelé Kosmovi. Překlad: K.Hrdina, Praha 1974,
str. 39 n. Letopis sepsán asi r. 1142. M.G.SS. IX,
133,5 a 20:
"Item circum astantibus et custodientibus primatibus
Bohemensibus et praepositius et capellanis pene cen-
tum hastam sancti Wenceslai, inter quos unus capella-
nus, probus, nobili genere nomine Vitus, qui tenebat
hastam eiusdem sancti praemonorati, ut mos est, ...
clamavit ad suos: ... video enim sanctum Wenceslaum
sedentem in equo albo et indutum candida veste super
casum sacrae hastae, pugnantem pro nobis ..."
"misit suum capellananum in villam ... Wirbcane, cui
fuit nota res, qui invenit in pariete ecclesiae
vexillum s. Adalberti pontificis, et suspensum est
in haste s. Wenceslai martyris." K historickému po-
zadí srovnej Novotný,V.: České dějiny, díl I., sv.2,
Praha 1913, str. 567-580.
- (2) O vývoji a významu svatováclavské ideologie vedle ji-
ných zvláště zajímavě Třeštík,D.: Kosmova kronika.
Studie k počátkům českého dějepisectví a politického
myšlení. Praha 1968, kap. 3, str. 183-231.
- (3) Nejlepší vyobrazení má Lehner,F.: Česká škola malíř-
ská XI. věku. I. Korunovační evangelistér krále Vra-
tišlava. Praha 1902, příloha XXXI.
- (4) Čapek, J.: O pedetech českých knížat a králů z rodu
Přemyslovců. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního
města Prahy. Praha 1938.

- (5) Bauer, O.: Kopí svatého Václava. In: Český časopis historický, roč. LXXVI, 1930 (srovnej předcházející kapitolu).
- (6) Třeštík, o.c., str. 203.
- (7) Wegener, W.: Die Lanze des heiligen Wenzel. Ein Versuch zur Geschichte der mittelalterlichen Herrschaftszeichen. Znán jen z recenze F. Grause v Českém časopise historickém, roč. IV, str. 161.
- (8) Třeštík, o.c., str. 207.
- (9) Hofmeister, A.: Die heilige Lanze ein Abzeichen des alten Reichs. In: Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte. Heft 96, Breslau 1908. Ostatné posvátné říšské kopí (kopí Páně) bylo odmato i králi uherskému, jehož královský titul byl říši uznáván. Z toho plyne, že držení takového kopí provázela i smaha po politické nezávislosti na říši.
- (10) Hrot polského kopí dochoval se až do současnosti a je vyobrazen u. P.E.Schramma, Herrschaftszeichen und Staatsymbolik. Beiträge zu ihrer Geschichte vom dritten bis zum sechzehnten Jahrhundert. Band II, Stuttgart 1925.
- (11) Kopí na iluminaci je červeno bílé, knížeči, nikoli zlaté, jak by odpovídalo královskému kopí Vratislavovu a Rudolfovou, ale to pro naší otázku mnoho neznamená, protože i kdyby bylo sv. Václavu skutečně zasvěceno Rudolfovo královské kopí, bylo by jen velmi málo pravděpodobné, že by iluminátor zobrazil jeho skutečnou podobu. Také praporce je tu jen určitým ikonografickým typem. Ve vícero případech jsou v saháníčních ilustrovaných kodexech svěci zobrazováni s prapory bílými nebo světlými. Posvátný význam bílé barvy je odvozen z bible, zvláště z Janovy Apokalypy, kde je výslově uvedeno, že ke svatbě Beránkové budou připuštěni pouze ti, kteří budou oděni bílým svatebním rouchem (srovnej Václavík, A.: Výroční obyčeje a lidové umění, Praha 1959, str. 292).
- (12) F-X-18 znamená, že denár je zobrazen v knize E.Fialy, České denáry, Praha 1895 na tabuli X pod číslem 18. Práce mi nebyla dostupná, zde i na jiných místech používám Fialových tabulek, znova zveřejněných u K.Turnwalda, České a moravské denáry a brakteáty, Praha 1949.

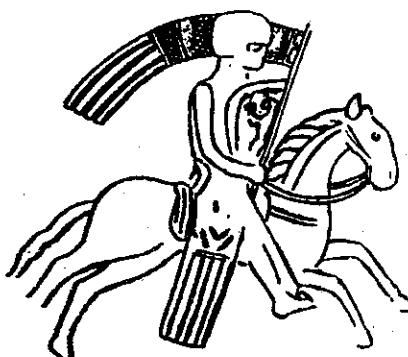
- (13) Kosmas, kn. III.13 (Kosmova Kronika česká. Překlad: K.Hrdina, Praha 1972).
- (14) Kosmas, kn. III.8: "Item et hoc obtinuit precibus apud caesarem, ut eius fratri Borivoj vexillum daret et eum Borivoj sublimarent in solium." (Bruckauf, J.: Vom Fahnenlehn und von Fahnenbelohnung im alten deutsches Reich. Leipzig 1906, pozn. 7, str. 21. Srovnej Ho-votný, o.c., str. 389 nn.)
- (15) V dalším se opírám o chronologické zařazení denáru této doby v práci P.Radoměřského, Peníze Kosmova věku (1050-1125), in: Numismatický časopis, roč. XXI, 1952, str. 7-138, kde jsou i fotografické tabulky denáru.
- (16) Pokud je kopí zobrazeno již na svatováclavské straně denáru Vratislavových (tj. na straně, v jejímž opisu čteme světcevo jméno), jde buď o motiv ruky Páně s kopím, nebo o záměnu opisu lícni a rubní strany mince, takže je zde myslím s kopím zpodobněn Vratislav, nikoli kníže Václav. Jarmila Hásková (podle V.Ryneše: Ochránci pražského kostela a české země, in: Tisíc let pražského biskupství, Praha 1973, str. 92) dokázala, že už na jedné minci knížete Bretislava I., známé především z polských nalezišť, se objevuje sv. Václav jako vévoda s trojčipým praporem. Její práci jsem behušel neméně k dispozici. Pokud se skutečně sv. Václav na minci objevuje jako vévoda s praporem a pokud nejde jen o záměnu opisu lícni a rubní strany denáru, jde o nejstarší doklad nového pojetí sv. Václava jako zemského patrona (už na konci první poloviny 11.stol.), nikoli však o doklad svatováclavského kopí. Teprve koncem 11.stol. a počátkem 12. stol. je v celé Evropě rozvíjena myšlenka "vévodůvladatelů" jako lenních pánů vládnoucích knížat (viz dále a viz citovanou práci Třeštíkovu), myšlenka, jíž vzorem byla nepochybně idea "rytíře sv. Petra", vytvořená pápežem Řehořem VII. Jestliže kopí sv. Václava bylo právě symbolem takového "lenního" vztahu mezi zemským patronem a vládnoucím knížetem, a o tom myslím nemůže být pochyb, nemůže pocházet z doby dřívější než z druhé poloviny 11.stol. a nemůže být tudiž zobrazeno ani v rukách sv. Václava na Bretislavově denáru.
- (17) Výtvarné pojetí sv. Václava jako muže ve zbroji dokumentuje již Vladislavův denár F-XV-24, kde sv. Václava,

Sv. Václav na obraze z pečetního
kotouče typáře zemského soudu v Čechách
(13. století)

Stojící vévoda s praporcem
na pečeti knížete Bedřicha
(1188), av.

Gonfanon na jezdecké pečeti
moravského markrabí Vladislava Jindřicha
(1222)

- osbrojeného, s kopím a štítem, bezpečně identifikujeme v souvislosti s postavou druhého zobrazeného zemského patrona - sv. Vojtěcha, charakterizovaného na minci biskupskou berlou.
- (18) Srovnaj: Nejedlýský, P.: Stříbrný poklad z 12. století z Prahy - Štěpánské ulice. In: Numismatický sborník VI. Praha 1960, str. 61-86. Tam datace podle pokladu uloženého v r. 1142, v němž se tento typ denáru objevuje. Ondrázek na tab. IV, č. 1 tamtéž.
- (19) Srovnaj: Novotný, o.c., str. 427-532.
- (20) Schramm, P.E.: Die "Heilige Lanze", Reliquie und Herrschaftszeichen des Reiches und ihre Replik in Krakau. In: Schramm, Herrschaftszeichen ..., Band II, str. 522, pozn. 2.
- (21) Třeštík, Kosmova kronika ..., str. 225.
- (22) Tantěz, str. 229 n. Akt investitura prováděný světcem je zobrazen na benátských mincích.
- (23) Tantěz, str. 219. Prapor sv. Dionysia byl koncem 12. stolet. mylně považován za "orie flambe" - prapor Karla Velikého.
- (24) Schramm, P.E.: Herrschaftszeichen ..., Band III, Stuttgart 1956, str. 944 n.
- (25) Třeštík, o.c., str. 226.
- (26) Latinsko-český slovník. Praha 1950.
- (27) Lehner, F.: Dějiny učení národa českého, I. Praha 1907, str. 627.
- (28) Podlahá, A. - Šittler, E.: Der Domschatz in Prag. Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale im Königreiche Böhmen. Praha 1903, str. 18. Titíž, Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. II.1, Poklad svatovítaský. Praha 1903, str. 168, obr. 12 a 13.
- (29) "Benedictio vexilli bellici". Viz: Meyer, H.: Die rote Fahne. Weimar 1930, str. 351, pozn. 2.
- (30) Cibulka, J.: Český rád korunovační a jeho přived. Praha 1934. Překlad má Schwarzenberg, K. České praporové objeje. In: Heraldický časopis I, č. 2, 1948.
- (31) K této otázce viz Třeštík, o.c., str. 219. Vyobrazení pečeti svatojiřského kláštera má Zibrť, Č. - Winter, Z.: Dějiny kroje v zemích českých, I. Praha 1892, obr. 103.

Prapor sv. Kiliána a prapor biskupa z Urgel viz:
Schramm, P.E.: Herrschaftszeichen ..., Band II.
O třech praporech v Pražském kostele viz: Ryneš, V.:
Ochránci ..., str. 97.

- (32) Pokračovatelé Koszovi ..., str. 129. Ludvíkova-lis-
tina: Třeštík, o.c., str. 219, pozn. 433.
- (33) Lehner, Dějiny ... (Bertholdi De constructione mona-
sterii zwividensia.)
- (34) Třeštík, o.c., str. 206. Prapor hraběte Ragenarda asi
z r. 1100 je vyfotografován na tab. 76, obr. 100A v:
Schramm, P.E.: Herrschaftszeichen ..., Band II. K pra-
porům svatých srovnej dale: Erdmann, C.: Die Entstehung
des Kreuzzuggedankens. Forsehung zur Kirchen- und
Geistesgeschichte, Bd. 6, Stuttgart 1935, str. 36-50.
- (35) Decker, H. - Hauf, M.: Beiträge zur Geschichte der
Fahnen und ihrer Verwandten. In: Schramm, P.E.:
Herrschafstszeichen ..., Band II, str. 652 n.
- (36) Koszova kronika, Kn. III.30, o.c., str. 177. Při
Pražském kostele existoval snad už dříve prapor sv.
Václava, který nelze zaměňovat se svatozáclavským ko-
pím a jenž byl snad užíván také jako válečný odznak,
nikoli jako odznak vlády!
- (37) Společnou útu obou patronů dokazují české denáry z
let 1118-1120. Srovnej: Radoměrský, P. - Ryneš, V.:
Společná úta sv. Václava a Vojtěcha zvláště na čes-
kých mincích a její historický význam. In: Numisma-
tické listy, roč. XIII, č.2, str. 39-42. Srovnej také
Ryneš, V.: Ochránci ..
- (38) Lehner, Dějiny ...
- (39) Palacký, F.: Dějiny národu českého. IV. Praha 1973,
kn. IV, pozn. 3.
- (40) Čarek, J.: o.c., str. 6, foto v: Letopis Vincenciov a
Jarlochův. Praha 1958, obr. 8.
- (41) Srovnej např. avera pečeti Vladislava II. (4. typu)
z r. 1169 (Čarek, o.p., tab. I.2), Soběslava II.
(1174-1178) (Menclová, D.: České hrady, díl I., Praha
1972, str. 68), Bedřicha (1. typu) z r. 1188 (Čarek,
o.c., tab. III.2), Přemysla Otakara I. (1. typu)
(Král, V. z Dobré Vody: O středověkých pečetech, in:
Časopis společnosti přátel starožitnosti českých, roč.
IV., č.2, 1896), (3. typu - Čarek, o.c., tab. IV.2).

- Srovnej také vynikající fotografie A. Paula na stálé výstavě na hradu Okoři. Tam počti Vladislava II. (4. typu), Bedřicha (1. typu) a Přemysla Otakara II. (1., 2. a 4. typu).
- (42) Znojemské fresky viz: Friedl, A.: Přemyslovci ve Znojmě. Praha 1966, passim. Iluminace z Hortus Deliciarum je u P. Chocé, S mečem a štítem. České raně feudální vojenství. Praha 1967, obr. 23 přílohy. Iluminace Knihy perikop v: Friedl, A.: Hildebert a Everwin. Románskí malíři. Praha 1927, obr. 26.
- (43) Foto: Letopis Vincencův a Jarlochův ..., obr. 20.2. (Bohušel nevím, o který typ podle Fiály jde.)
- (44) Viz: Kajzer, L.: Uzbrojenie i ubior rycerski w średniowiecznej Małopolsce. W świetle frędż ikonograficznych. Wrocław 1976.
- (45) Srovnej avra početi 1. typu knížete Bedřicha z r. 1188 v: Čarek, o.c., tab. II. 1 a markraběte Vladislava Jindřicha z r. 1222 tamtéž, tab I. 3.
- (46) Proznačné podkození početi se znamení na praporci dle identifikovat jako křížek. Obrázek má Čarek, o.c., tab. V. 2.
- (47) Podlaha - Šittler: Der Domschatz ..., str. 180 n. Barevné vyobrazení tamtéž, tab. IX a také v: Lehner, Dějiny ..., obr. 240 a Podlaha - Šittler: Soupis ..., str. 168.
- (48) Pukráčovatelé Kosmovi, o.c., str. 125, 128 n.

Další literatura:

Fiála, Z.: Přemyslovské Čechy. Praha 1975.
 Monumenta Germaniae Historica - I. Scriptores. (Zkr. M.G.H.)
 Petrání, J.: Český znak. Praha 1970.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

- 1) Sv. Václav z korunovačního evangeliáře krále Vratislava III., tzv. Kodex vyšehradský (fol. 68) (1085).
- 2) Denár Břetislava II. (1092-1100) F-X-18, av.
- 3) Scéna oblénění z denáru Vladislava I. (1109-1125), F-XV-3, rev.
- 4) Denár Vladislava I. F-XV-25, av.

- 5) Sečna obléčení zemským patronem z denáru Soběslava I.
(1125-1140) F-XVI-19, av.
- 6) Sečna volby zemského patrona mezi knížaty Otou a
Soběslavem z denáru Soběslava I. F-XVI-25, rev.
- 7) Sv. Václav s praporem na denáru Vladislava II.
(1140-1189).
- 8) Sv. Václav jako věčný vévoda české země na pečeti
Vladislava II. (IV. typ z r. 1169).
- 9) Sv. Václav ze svorníku ve wawelské katedrále (okolo
r. 1346).
- 10) Sv. Václav na obraze z pečetního kotouče typáče
zemského soudu v Čechách (13. století).
- 11) Stojící vévoda s praporem na pečeti knížete Bedřicha
(1188), av.
- 12) Gonfanon na jezdecké pečeti moravského markrabí Vla-
dislava Jindřicha (1222).

VERGILIOLOGIE - zpravodaj Vergilologického klubu při Obvodním
kulturním domě v Praze 3, Kalininova 53, 130 00 Praha 3.
Vychází neperiodicky a je určen pro užitečnost členům klubu.
Toto číslo připravili ing.J.Martykán, dr.L.Mucha, dr.Zb.
Svoboda a ing.A.Brožek. Výtvarně spolupracoval J.Januš.

Říjen 1982.

č. 49